

ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE

Oblastní pracoviště

OSTRAVA

Inspekční zpráva

Základní škola Ostrava, Ostrčilova 1

Ostrčilova 1, 728 66 Ostrava

Identifikátor školy: 600 145 123

Zřizovatel: Město Ostrava, Městský obvod Moravská Ostrava a Přívoz

Školský úřad Ostrava, Matiční 20, 729 00 Ostrava

Termín konání inspekce: 12. - 13. duben 2000

Čj.	146 185/00-05043
Signatura	in6ct116

ÚVOD

V březnu t. r. došla MŠMT ČR z okruhu rodičovské veřejnosti žádost o prošetření stavu na Základní škole Ostrava, Ostrčilova 1. Jedním z důvodů, které vedly k podání žádosti, bylo podezření, že si škola nepočíná správně při řešení případů, kdy žáci školy šikanují žačku 9. ročníku.

Odbor pro styk s veřejností MŠMT ČR překvalifikoval žádost o prošetření stavu na stížnost na vedení školy a předal ji k prošetření České školní inspekci. Zároveň ředitelka odboru pro styk s veřejností MŠMT ČR požádala, aby ve škole proběhla inspekce, která by prošetřila nebezpečí šikany ve škole. Problémy spojené s šikanou ve škole měl dle požadavku odboru pro styk s veřejností MŠMT ČR posoudit externí odborník, specialista na negativní jevy ve školním prostředí.

Vzhledem k tomu, že v listopadu 1999 proběhla v Základní škole Ostrava, Ostrčilova 1 orientační inspekce zaměřená na posouzení úrovně řízení a kvality vzdělávání ve vybraných předmětech, nebylo nutné zabývat se šetřením jevů, které v původním podnětu uvedeny nebyly. Inspekční tým proto provedl ve dnech 12. a 13. dubna t. r. orientační inspekci zaměřenou na specifická zjištění spojená s problematikou šikany ve škole.

Cílem inspekce bylo odpovědět především na tyto dotazy:

1. Jednalo se u žákyně 9. ročníku o šikanování? Jestliže ano, byl její problém odborně řešen?
2. Vyskytuje se na škole šikanování? Jestliže ano, reflektují pedagogové jeho přítomnost?
3. Jaká je připravenost pedagogů na řešení šikanování?

Použité metody:

- studium spisů
- pozorování
- částečně strukturovaný rozhovor se zákonnou zástupkyní žákyně 9. ročníku
- dotazník šikanování - forma pro pedagogy
- částečně strukturovaný rozhovor s vybranými pedagogy (třídní učitelka, výchovná poradkyně, ředitelka)
- dotazník šikanování - forma pro žáky
- dotazník specifických sociálních rolí (Guess who?)
- strukturovaný rozhovor s přítomnými žáky IX. A (globální strategie a alternativní taktika vyšetřování)

SPECIFICKÁ ZJIŠTĚNÍ ZAMĚŘENÁ NA PROBLEMATIKU ŠIKANOVÁNÍ

Ad 1: Jednalo se v případě žákyně 9. ročníku o šikanování? Jestliže ano, byl její problém odborně řešen?

Žákyně 9. ročníku se dostala do role odmítaného - ostrakizovaného žáka. Ostrakizace postupně přerostla v systematické psychické šikanování, které mělo podobu nepřímé a přímé verbální agrese. Prakticky se jednalo o to, že více útočníků za podpory či přihlížení celé třídy každodenně spolužačku psychicky zraňovalo. Pro ilustraci uvedeme některé projevy šikanování:

- brání svačtin, telefonování z mobilního telefonu bez dovolení

- posměšky, hostilní poznámky, nadávky („X. je blbá“ bylo na denním pořádku, „Mobil má, ale v hlavě nemá nic“, „Hele, krunýř jde“, „Slabikuje jako prvňáček, chce s tím provokovat“, celá třída se směje, když X. neodpoví nebo když odpoví nesprávně ...)
- dostávala písemné vzkazy, na nichž stálo např. „X. je blbá kráva“. Vyvrcholením mezi písemnými vzkazy byla tzv. pohádka „Jak se X. zabil“, která kolovala mezi žáky třídy a byla zachycena třídní učitelkou. Její zkrácený obsah byl přibližně následující: „Matka X. bila a bila a X. plakala a plakala, až nakonec skočila pod tramvaj a celá třída tleskala a měla konečně pokoj.“ Znění „pohádky“ se sice nedochovalo, protože ji třídní učitelka po projednání v pedagogické radě zničila, ale bylo potvrzeno několika svědky. Jde o tzv. symbolickou agresi, která přes svou „subtilnost“ je brutálně zacílena na nejcitlivější místo oběti. (Pro vzhled do komplikovanosti a bolestivosti situace zmíníme dvě podstatné okolnosti. V dokumentaci uložené ve škole byly zjištěny závažné signály o možném nepřiměřeném trestání žákyně X. zákonnou zástupkyní. Za jeden z hlavních motivů agresorů k psychickému šikanování, lze považovat krutost, čili potěšení z utrpení X. „Pohádka“ obě dvě zraňující věci rafinovaně zakomponovala. Podle orientačního šetření případu není hypoteticky vyloučeno, že je oběť vystavena traumatizaci nejen ve škole, ale i doma.)

Žákyně 9. ročníku X. byla vystavena šikanování, které mělo podobu přímé a nepřímé verbální agrese.

Intenzita a rozsah šikanování nebyly třídní učitelkou rozpoznány. Proto se nepokusila šikanování, které je nutné chápat jako onemocnění celé třídy, adekvátně řešit. Nicméně je nutné konstatovat, že i kdyby chtěla pomoci, nemohla by to vzhledem ke své odborné nepřipravenosti udělat. V rámci poctivé snahy o nápravu „nevhodného chování“ navrhla potrestat autorku dopisu. Ředitelka školy po projednání v pedagogické radě skutečně udělila žákyni důtku ředitele školy, což je zaznamenáno v katalogovém listu. Nicméně toto opatření mělo pro léčbu narušených vztahů ve třídě pouze dílčí význam. (Normy třídy, a tedy i vztahování se k nejzranitelnějším spolužákům významně určují žáci s nejvyšším sociometrickým statusem. Podle orientačního šetření pisatelka „pohádky“ žákyně Y. mezi ně nepatří.)

Ad 2: Vyskytuje se na škole šikanování? Jestliže ano, reflektují pedagogové jeho přítomnost?

Šetření bylo provedeno pouze ve třídách - IX. A a VIII. B. Výsledky v obou třídách jsou alarmující. Některé z nich uvedeme:

- V IX. A šest žáků z osmnácti, tedy celá třetina, vypovědělo, že je šikanováno spolužáky ve třídě. (Kromě toho jeden žák je šikanován žáky 8. ročníku. Spolužáci třídní učitelku informovali, že byl jejich spolužák surově zbit třemi žáky 8. ročníku. Ta se snažila i v tomto případě poctivě pomoci ve spolupráci s vedením školy. Došlo k potrestání agresorů, nicméně oni pokračují v zastrašování oběti i jeho dalšího spolužáka.)
- Šestnáct žáků, tj. 89%, uvedlo, že bylo svědkem šikanování spolužáků ve třídě.
- V VIII. B sedm žáků z 23, tj. 30%, uvedlo, že je šikanováno spolužáky ze třídy.
- Čtyři respondenti napsali, že jsou šikanováni žáky z jiných tříd, a dva další uvedli, že jim ubližují žáci z jiné školy.
- Celkem 11 žáků z 23, tj. 48%, je trápeno šikanováním ve třídě, škole a mimo školu.
- 12 žáků z 28, tj. 43%, vypovědělo, že byli svědky šikanování spolužáků.

Šikanování ve škole existuje. Z průzkumu na malém vzorku - ve dvou třídách - byly získány závažné signály o rozsáhlém výskytu šikanování.

Tyto výsledky jsou v rozporu s hodnocením situace pedagogy, jak je zachytili v dotaznících, jež jim byly nabídnuty. Většina z nich se domnívá, že šikanování není aktuálním problémem. Případný výskyt odhadují od 0 do 10%. Nejreálnější pohled na problém má ředitelka školy. Ta v dotazníku napsala, že šikanování je vždy aktuální problém, a odhadla jeho výskyt na 10%. Z uvedených výsledků lze vyvodit, že pedagogové výskyt šikanování závažně podceňují.

Sociologický výzkum na 71 základních školách v Ostravě prokázal vysoký výskyt šikanování. Šikanu vlastní osoby připouští na 1. stupni základní školy skoro čtvrtina žáků (22,5%) a na 2. stupni základní školy 13,8%. Podrobněji viz Hon, 1997.

Ad 3: Jaká je připravenost pedagogů na řešení šikanování?

Rádi bychom předeslali, že vedení školy udělalo již několik důležitých kroků k přípravě pedagogů na řešení šikanování (zakoupení literatury, alespoň tři členové, včetně ředitelky, absolvovali teoretický seminář k tématu šikanování, vyzkoušení depistážního dotazníku v některých třídách apod.). Z tohoto hlediska patří škola spíše k těm aktivnějším. Nicméně zatím se nepodařilo dotáhnout připravenost pedagogů do praktické polohy. V tomto smyslu je nutné chápat výsledky šetření.

Připravenost pedagogů k řešení šikanování byla posouzena především prostřednictvím dotazníku šikanování - forma pro pedagogy a následně u některých z nich doplňujícím strukturovaným rozhovorem. Dotazník vyplnilo celkem 18 respondentů.

Uvedenými metodami bylo zjištěno poměrně široké spektrum výsledků vztahujících se ke 3. úkolu inspekce. Nicméně závěr je jednoznačný. Všichni pedagogové, včetně ředitelky a výchovné poradkyně, jsou nedostatečně prakticky připraveni na řešení problému šikanování.

Nikdo z učitelů nedokázal správně odpovědět, co dělat, když se provalí šikana, případně jak postupovat, kdyby měl on nebo zákonný zástupce žáka podezření na šikanu.

Pro ilustraci některé odpovědi následně uvedeme:

- rozhovor s agresorem, předvolání rodičů, kárná opatření
- individuální rozhovor, jednání s rodiči, výchovná komise, odkaz na krizové centrum
- vyslechnutí
- rozhovor s žáky, vysvětlení nebezpečnosti šikany, psychická izolace šikanujícího žáka od ostatních, odsouzení chování tohoto žáka
- spolupráce s rodinou, spolupráce s psychologem, vlastní působení
- rozhovor s dětmi - zjištění nakolik je toto téma trápí, vysvětlení
- spolupráce s rodiči, spolupráce s vedením školy
- zjistit konkrétní osoby (nebylo uvedeno jak), důvod, rodinné zázemí
- pohovor se žákem (nebylo uvedeno s kterým), pohovor s dalším jedincem kolektivu, spolupráce s PPP, v případě nutnosti sociální odbor a policie

Jeden typ odpovědi se vyskytl 8x:

- pohovor - oběť
- pohovor - agresor
- pohovor - svědkové
- pohovor - rodiče

(Postup obsahuje závažné chyby a navíc je svou obecností zavádějící. Účinnou strategii a taktiku vyšetřování ověřenou praxí viz Kolář 1997, 2000.)

S uvedeným zjištěním je v rozporu sebehodnocení pedagogů. Sami hodnotí svou kvalifikaci k řešení šikanování příznivě. Z 18 pedagogů je polovina přesvědčena, že umí postupovat správně při řešení šikanování. Zbývajících 9 se domnívá, že jsou připraveni částečně.

Pedagogové, včetně ředitelky a výchovné poradkyně, zatím nejsou připraveni poskytnout účinnou první pomoc při šikanování. Všechny uvedené postupy zahrnují závažné a hrubé chyby. Většina z nich ohrožuje zdraví a život oběti. Lapidárně řečeno více ublíží, než pomohou (podrobněji viz Kolář 1997, 2000).

SPECIFICKÁ ZJIŠTĚNÍ Z OBLASTI ŘÍZENÍ

Specifická zjištění z oblasti řízení se zaměřila na jevy, které byly zmíněny v podnětu, který došel odboru pro styk s veřejností MŠMT ČR.

Třídní učitelé a výchovná poradkyně mají písemně stanovenou náplň práce. Výchovná poradkyně předložila plán práce na celý školní rok. Škola vypracovala Program sociální prevence, včetně prevence zneužívání návykových látek. Všechny členky vedení školy zpracovaly plán kontrolní činnosti. Záznamy o prováděných kontrolách jsou vedeny.

Výchovná poradkyně vede záznamy výchovné komise na jednotlivých listech. Zápisy z jednání výchovné komise jsou doplněny podpisy rodičů. Zápisy výchovné komise dokládají, že škola řeší i výchovné problémy spojené s šikanou žáků. Výchovná poradkyně předložila záznamy z pohovorů, které vede s žáky, kteří se na ni obracejí se svými problémy.

Katalogové listy žáků IX. A jsou řádně vedeny. Výchovná opatření jsou vpisována i se zdůvodněním jejich udělení. V rubrice katalogového listu Důležitá sdělení o žákovi jsou zaznamenávány negativní jevy s datem, případně i s podpisem zákonného zástupce (šikana, jakož i jiné negativní jevy, je rovněž uváděna). V katalogových listech jsou vloženy doklady o vyšetřeních žáků, zprávy o žákovi vypracované jinými zařízeními, individuální studijní plány integrovaných žáků, žádosti zákonných zástupců o přezkoušení, kopie rozhodnutí ředitelky školy, která se týkají žáků, apod.

Protokoly z komisionálního přezkoušení jsou řádně vedeny. Zkušební komise je tříčlenná, v jednom dni koná žák pouze jednu zkoušku.

DALŠÍ VÝZNAMNÁ ZJIŠTĚNÍ

Zákonným zástupcům žáků IX. A a VIII. B byla nabídnuta možnost vyjádřit se k práci školy v dotaznících pro rodiče. Jednotlivé body dotazníku (viz tabulka v přílohách) zachytily převážně kladnou odezvu, kterou práce školy vyvolává mezi rodiči. Překvapuje vysoké procento rodičů, kteří uvedli, že nemohou posoudit úroveň výchovného poradenství ve škole. Celkově kladnému hodnocení školy, jež z dotazníků jasně vyplývá, sice neodporuje dosti vysoké procento rodičů, kteří jsou spíše nespokojeni se vztahy mezi učiteli a jejich dítětem (12%), ale ve spojení s dalším bodem dotazníku - hodnocení vztahů mezi žáky (4% spíše nespokojených a 12% nespokojených) - a s vyjádřeními vepsanými v bodě 17 dotazníku se zdá být jasné, na jaké oblasti se škola má soustředit při zlepšování svého obrazu na veřejnosti.

VÝČET DOKLADŮ, O KTERÉ SE INSPEKČNÍ ZJIŠTĚNÍ OPÍRÁ

- třídní kniha, třídní výkaz a katalogové listy IX. A
- protokoly komisionálních zkoušek, které proběhly v školním roce 1999-2000
- záznamy výchovné komise
- záznamy výchovné poradkyně o pohovorech s žáky
- pracovní náplň třídního učitele
- pracovní náplň výchovné poradkyně
- plán práce výchovné poradkyně
- plány kontrolní činnosti ředitelky školy a zástupkyň ředitelky školy
- hodnocení prospěchu a chování za 1. pololetí školního roku 1999-2000 vypracované třídními učiteli
- dokument Program sociální prevence včetně zneužívání návykových látek vypracovaný školou k 29. září 1999
- dotazníky pro rodiče žáků IX. A a VIII. B
- dotazník šikanování - forma pro pedagogy
- dotazník šikanování - forma pro žáky
- dotazník specifických sociálních rolí (Guess who?)
- zápisy z jednání s vybranými pedagogy (třídní učitelka, výchovná poradkyně, ředitelka)

ODKAZY NA LITERATURU V TEXTU:

- Hon, J. a kol.: Zdravý životní styl z pohledu žáka v Ostravě. Závěrečná zpráva ze sociologického průzkumu vybraných sociálních deviací. Marketingová laboratoř, Ostrava 1997.
- Kolář, M.: Skrytý svět šikanování ve školách. Portál, Praha 1997, 2000.

ZÁVĚR

Zjištěné skutečnosti - nepřipravenost pedagogů řešit šikanování, vysoký výskyt šikanování ve zkoumaném vzorku - je nutné zasadit do širšího kontextu situace v celé republice. Výzkumy provedené v různých typech škol a na více místech republiky, například v Praze, Ostravě, Mostu, Plzni, Chrudimi atd., prokazují epidemický výskyt šikanování. Závěr uvedených výzkumů odhaluje alarmující situaci - přibližně je průměrně šikanováno 20% žáků. Jestliže převedeme tento výsledek na 1,5 milionovou armádu školních dětí ze ZŠ a SŠ, potom nám vyjde, že je týráno 300 tisíc dětí. To vypovídá o tom, že je šikanování nejčastější příčinou viktimizace - traumatizace dětí.

Zkušenosti z praxe a některé výzkumy vedou k závěru, že drtivá většina pedagogů není pro boj se šikanováním připravena. Na pedagogických fakultách tato příprava donedávna zcela chyběla. V současnosti je snad situace lepší, nicméně výuka má převážně teoretický charakter.

Z uvedeného hlediska nepříznivá situace v Základní škole Ostrava, Ostrčilova 1 nepřesahuje „běžnou“, i když popíranou normu. Kromě toho škola realizovala některé preventivní aktivity, které jsou v současnosti spíše výjimečné (zakoupení odborné literatury, účast vedení na přednášce k problematice šikanování, zkoušení depistáže v některých třídách apod.)

Vzhledem k celorepublikovému kontextu situace se domníváme, že není řešením hledání jednoho viníka, jak se to děje v případech, kdy dojde k provalení brutální a kriminální šikany, při níž oběti spáchají sebevraždu nebo se o ní pokusí (Vyškov, Ostrava, Velká Hleďsebe, Žlutice). Účinný boj proti šikanování předpokládá celkově promyšlený postup nejen na úrovni jednotlivé školy, ale na úrovni celého resortu. Prvními kroky ke zkrocení tohoto zla je prolomení ticha - otevření problému a vytvoření skupiny při České školní inspekce nebo MŠMT ČR. Jedním z úkolů této skupiny by měla být i praktická pomoc konkrétním školám.

Doporučení

a) Časově aktuální rovina

- Třídní učitelé IX. A a VIII. B, výchovná poradkyně a ředitelka se seznámí s knihou o praktické pomoci při šikanování.
- Vedení školy dohodne s učiteli vyučujícími v IX. A vhodný a citlivý způsob podpory a ochrany žákyně X.
- Výchovná poradkyně v rámci svých možností zorganizuje pravidelná setkávání s žákyní X. Úkolem je zde poskytnutí lidské a odborné pomoci. Kontakt je rovněž pojistkou před dalším negativním vývojem situace. (Velice vhodná je konzultace s odborníkem z pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče apod.)
- Výchovná poradkyně spolu s třídními učiteli a odborníky z pedagogicko-psychologické poradny nebo střediska výchovné péče dohodne způsob řešení varovných signálů šikanování v IX. A a VIII. B. (Nutné je dořešení šikanování jiného žáka IX. A a pravděpodobně i dalších žáků trojici žáků 8. ročníku.)

b) Dlouhodobější časový horizont - školní rok 2000-2001

- Zajistit, aby měl jeden člen pedagogického sboru, nejlépe výchovná poradkyně, úplný výcvik v první pomoci při šikanování. (V tomto smyslu je potřebné, aby byly pro školu vytvořeny přijatelné podmínky pro vyslání jejího zástupce na výcvikový seminář.)
- Ředitelka školy musí být dobře zorientována v právních i metodických otázkách fenoménu šikanování. V případě potřeby poskytne podporu diagnostické, léčebné a preventivní činnosti specialisty pro šikanování.
- Tandem specialista pro šikanování a ředitelka poskytnou pedagogickému sboru základní informace o problematice šikanování. (Hlavním úkolem tohoto setkání je, aby všichni pedagogičtí pracovníci znali systém školy pro oznamování a vyšetřování případů šikanování.)
- V případě možnosti umožnit alespoň jednomu pracovníkovi výcvik v komunitní práci se zaměřením na základní intervenční program pro léčbu skupiny nemocné šikanováním. (Pedagogická komunita je nejlepší primární prevencí nejen šikanování, ale i zneužívání drog a dalších sociálně patologických jevů.)
- Postupně vybudovat celoškolskou strategii proti šikanování. Patří sem kromě jiného i provádění účinné depistáže. Prvním krokem by mělo být doplnění povinností třídních učitelů o povinnost provádět pravidelnou diagnostiku ve třídě, která je jim svěřena.
- To, že škola umožňuje studentům provádění výzkumu na téma šikanování, je dobrá věc. Nicméně podmínkou by mělo být, že výsledky svých diplomových prací poskytnou vedení školy.

Datum vyhotovení inspekční zprávy a složení inspekčního týmu

Razítko

Školní inspektoři	Titul, jméno a příjmení	Podpis
Vedoucí týmu	Mgr. Vladislav Vančura
Členové týmu	PhDr. Lubomír Kratochvíl

Externí spolupracovníci PhDr. Michal Kolář

V Ostravě dne 15. května 2000

Přílohy

- pracovní náplň třídního učitele
- pracovní náplň výchovné poradkyně
- plán práce výchovné poradkyně
- plány kontrolní činnosti ředitelky školy a zástupkyň ředitelky školy
- formulář dotazníku pro rodiče žáků IX. A a VIII. B
- vyhodnocení dotazníku pro rodiče žáků IX. A a VIII. B

Datum a podpis ředitelky školy stvrzující převzetí inspekční zprávy

Datum převzetí inspekční zprávy: 15. 5. 2000

Razítko

Ředitelka školy	Podpis
PaedDr. Dagmar Dluhošová

Předmětem inspekce bylo důležitější zhodnocení činnosti školy dle § 18 odst. 3, 4 zákona ČNR č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů.

Dle § 19 odst. 8 téhož zákona může ředitel školy podat připomínky k obsahu inspekční zprávy České školní inspekci do 14 dnů po jejím obdržení. Připomínky k obsahu inspekční zprávy jsou její součástí.

Hodnoticí stupnice

Stupeň	Širší slovní hodnocení
Vynikající	Zcela mimořádný, příkladný
Velmi dobrý	Výrazná převaha pozitiv, drobné a formální nedostatky, nadprůměrná až spíše nadprůměrná úroveň
Dobrý	Negativa a pozitiva v rovnováze, průměrná úroveň
Ještě vyhovující	Převaha negativ, výrazné nedostatky, citelně slabá místa
Nevyhovující	Zásadní nedostatky, které ohrožují průběh výchovně-vzdělávacího procesu.
Plní, je v souladu	Dodržuje, čerpá účelně, efektivně
Neplní, není v souladu	Nedodržuje, nečerpá účelně, efektivně

Další adresáti inspekční zprávy

Adresát	Datum předání/odeslání inspekční zprávy	Podpis příjemce nebo čj. jednacího protokolu ČŠI
Školský úřad	2000-06-01	146 223/00-05 043
Zřizovatel	2000-06-01	146 224/00-05 043
Rada školy	2000-06-01	146 225/00-05 043

Připomínky ředitelky školy

Datum	Čj. jednacího protokolu ČŠI	Text
---	---	Ředitelka školy nepodala připomínky.